

Vorming interview

De ideeën van filosoof Cornelis Verhoeven zijn onmodieus. Maar ook zeer bruikbaar voor het onderwijs, zegt opvoedingsfilosoof Joop Berding.

'We hebben stilte en vertraging nodig in het onderwijs'

tekst Lodewijk Dros
foto Mark Kohn

Hij staat weer even in de belangstelling: Cornelis Verhoeven (1928-2001). Zijn uitgever twijfelde over het publiceren van onbekend werk, ging overstag en heeft nu al de tweede bundeling uitgebracht van de leraar klassieke talen en hoogleraar filosofie.

Joop Berding juicht het toe. De pedagoog en opvoedingsfilosoof herlas een deel van het 'onoverzienbare' oeuvre van Verhoeven. Hij raakte zo enthousiast dat hij een boek schreef over de waarde van diens ideeën voor het onderwijs. *Rondom Cornelis Verhoeven. Ruimte voor vertraging in filosofie en onderwijspraktijk.*

Wat voor leraar was Verhoeven?
"Hij heeft 27 jaar voor de klas gestaan, hij stond voor zijn vak. Zijn oud-leerlingen en later zijn studenten - hij was elf jaar hoogleraar - prezen zijn betrokkenheid. Hij sprak aarzelend, een begenadigd spreker was hij niet. Hij stond meer hardop voor zichzelf uit te denken dan dat hij zijn gehoor behaagde. Hij heeft dan ook geen P.C. Hooft-prijs gekregen voor spreken in het openbaar,

maar als essayist. Zijn kortebaantwerk, zoals de columns, blijft het lezen waard. En vergeet zijn *Tractaat over het spieken* (1980) niet.

"Verhoeven en ik zijn van een vorige onderwijsgeneratie, toen de managementtermen professionals, coaching en targets je nog niet om de oren vlogen. Ik heb nog lesgegeven als onderwijzer in het lager onderwijs, onder een hoofd der school."

Hoe leerde u Verhoevens werk kennen?

"Dat was in november 1974. In de avonden studeerde ik pedagogiek en zag ik in een boekhandel *Inleiding in de bewondering* liggen. Het was typisch Verhoeven: geen gewoon overzicht dat de filosofiegeschiedenis doornemt op het thema 'verwondering', maar een filosoferende auteur die mij als lezer meeslept in zijn verwondering.

"Zo kwam de filosofie in mijn leven. Het gaf diepte aan mijn bestaan als professional, wat toen nog vakman heette. Wat ik er in de praktijk mee deed? Dat viel me eerlijk gezegd niet mee. Het bleven twee werelden. Maar me samen met kinderen verwonderen over van alles en nog wat, dat vond ik mooi."

In zijn werk beklepte Cornelis Verhoeven termen en begrippen om zo het denken te verhelderen. Zo had hij iets tegen 'kennisoverdracht'.

"Bij de notaris draag je je huis over aan een andere eigenaar, dan ben jij het eigendom kwijt. Dat is overdracht. Bij kennis draag je niets over, laat staan dat je iets kwijtraakt. Je doet als leraar wel een aanbod aan een leerling: zo ziet de wereld eruit. Het is eerder kennisdeling, waarin leraar en leerling hun eigen rol vervullen. De leraar schenkt kennis, maar of de leerling dat geschenk

'Voor Verhoeven was het een filosofische overtuiging: het leven is van begin tot einde een geschenk'

aanvaardt en waardeert, is onzeker. Voor Verhoeven was het een filosofische overtuiging: het leven is van begin tot einde een geschenk."

Van eenheidsworst moest Verhoeven niets hebben. Zijn schrikbeeld was dat 'opvoeding een doelbewust, uniform omschreven model' zou worden, ten behoeve van maatschappelijk nut. Hij serveerde dat als 'een bijna misdadige onderneming'.

Welk alternatief stond hem voor ogen?

"Vorming was zijn ideaal. Dat was niet het kennisaanbod, daarvoor reserveerde Verhoeven het woord 'opvoeding'. Wanneer de leerling zich dat aanbod eigen maakt en zo een deel van het eigen leven laat uitmaken, heet dat 'vorming'. Juist die vorming is volgens Verhoeven de uiteindelijk taak van het onderwijs. "Het verschil tussen vorming en opvoeding illustreerde Verhoeven

zelf aan de hand van de allegorie van de grot, opgetekend door de Griekse wijsgeer Plato. Die vatte Verhoeven aldus samen: "Er zitten mensen in een grot en zij zien alleen maar de schaduwen van afbeeldingen. Iemand van hen komt buiten de grot terecht en ontdekt hoe daar de werkelijkheid is.

"Die compacte weergave was juist, wat niet verwondert, want Verhoeven was Plato-specialist. Maar het betekende volgens hem niks, zo'n samenvatting. Ze is niet meer dan een handigheidje, zei hij, om in een paar dagen de Griekse filosofie te bestuderen en er voldoende van te weten te komen om in de grot te kunnen meepraten of onder daverend applaus aan een quiz deel te nemen.

"Niet dat leerlingen feiten mochten veronachtzamen, maar Verhoeven hechte er weinig waarde aan omdat het niet bijdroeg aan vorming. Het was geen kennis, hooguit informatie die leuk is voor de algemene ontwikkeling, een begrip dat hij verfoeide. Verhoeven voelde meer voor specialisatie en verdieping. Daardoor heeft de leerling de kans zich te vormen, zonder dat de leraar hem erop kan sturen."

Komt die verdieping in het onderwijs tot haar recht?

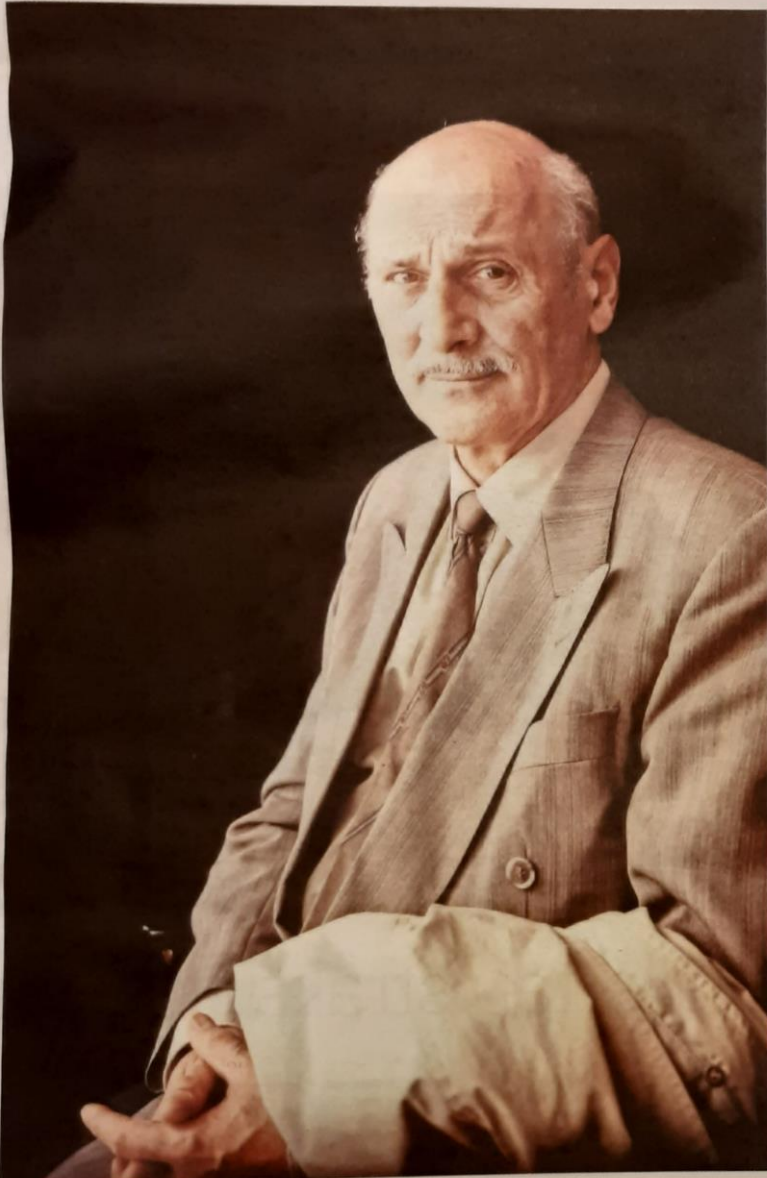
"De huidige praktijk zit daar ver vanaf. Het onderwijs verkeert in de sfeer van opleiding en doelen, en die dan liefst gauw halen. Wat het doel ook is, als je het maar snel bereikt. Dat is de nieuwe ideologie van de haast, die Verhoeven al voelde en die nu ons onderwijs koloniseert."

Daarom wil Berding in het curriculum plaatsmaken voor een extra 'opdracht' aan het onderwijs. "Ik weet het: het programma zit al zo vol: kinderen moeten taal en rekenen le-

'Het onderwijs is geslachtloos, maar medisch criterium, dat zag Verhoeven heel goed'

ren, krijgen burgerschap, mediawijsheid en seksuele voorlichting, elk maatschappelijk probleem gaat bij de school over de schutting. Waar ik voor pleit is dan ook luwte. Los van de maatschappij nadenken over wat de school kan betekenen, en aan welke koloniserende krachten verstand moet worden geboden. Politiek onrust. Ongeduld. Haast. Toetsgekte."

Berding noemt Verhoeven 'onmodieus' en 'unzeitgemäß' - een beetje uit de tijd dus. Het zijn etiketten die ook op hem van toepassing zijn, met zijn ode aan de vertraging en zijn bedenkingen tegen wat Heidegger 'het rekenende denken' noemde, waarin de werkelijkheid kwantificeerbaar is. "We willen alles toets- en meetbaar maken, maar vorming kun je niet tellen. Het onderwijs is geslachtloos, dat zag Verhoeven heel goed: alles moet evidence based zijn, aantoonbaar effectief. En dat is vorming niet, de es-

Cornelis Verhoeven in de jaren negentig van de vorige eeuw.

sentie ervan is juist dat je er geen vat op hebt. Terwijl het grote anathema van nu is: vervloekt wat niet stuurbaar is, we moeten overal greep op hebben door het in getallen te vatten. Dat is het punt: hoe komen we daar los van?"

En wat is uw antwoord daarop?

"Een van de opties is om stilte in te voeren in de lessen. Niet in de zin van 'en nu allemaal je mond dicht', maar concentratie, rust. Als ik een college geef, roep ik nooit: Stilte!, maar sta te zwijgen tot iedereen stil is. Dat is een uitstekend beginpunt. Het bevordert de aandacht en de reflectie. Voor rust en stilte komt, merkte ik tijdens interviews met leerkrachten voor het boek, meer belangstelling in het onderwijs."

Daarmee ontstaat ook ruimte voor verwondering, zegt Berding. "Mijn favoriete voorbeeld is: je loopt een museum in en staat oog in oog met een kunstwerk. Verhoeven zou zeggen: 'Je kunt niets meer uitbren-

gen dan een weinig academisch goh'. Het slaat je lam, al je vanzelfsprekendheden verdampen. Verwondering overkomt je. Je kunt er niet op acteren. Dat was voor Verhoeven de kern van het filosoferen, je bent passief en staat te stamelen."

Die passiviteit contrasteert volgens Berding scherp met Verhoevens idee van nieuwsgierigheid. "Nieuwsgierig zijn betekent: we gaan erop af, laten we het onderzoeken! Ik vind dat waardevol, maar Verhoeven vreesde dat alleen dat actieve, nieuwsgierige over zou blijven, ten koste van het passieve, de verwondering. Die vond hij een waardevolle ervaring. Dat ben ik met hem eens, maar ik heb zelf niet de neiging om verwondering zo sterk tegenover nieuwsgierigheid te zetten."

In *Trouw* zei Daan Verhoeven over zijn vader: "Papa vond dat de kern van de filosofie de verwondering was. Die moest over je komen." Verhoeven sr. was als vader niet zo

streng in zijn eigen leer. Daan vertelde dat z'n vader weliswaar een studeerkamerpapa was, 'maar hij was er altijd'. Dat was een zekerheid.

Maar in zijn filosoferen was Verhoeven sr. wars van alle vanzelfsprekendheden. Het zekere weten hoorde je te voorkomen. Is dat in opvoedkundig perspectief niet bijna misdadig?

"Bijna misdadig... dat was de filosofische kant van Verhoeven. Ik zou zijn afwijzing van vanzelfsprekendheden niet 'bijna misdadig' noemen, maar ik heb er wel problemen mee. Ik deel zijn kritiek op zekerheden als die ontwikkeling remmen en tot dogma's stollen. Maar ik denk dat hij te weinig oog had voor de positieve kant van zekerheden, opgroeiende kinderen hebben die nodig. Thuis. Op school. Dat je je eigen plaats hebt in de klas en dat je leerkracht je echt ziet - ik zou dat niet graag missen."